

HİNT OKYANUSU'NDA DENİZ ALANLARI SINIRLANDIRMASI: ULUSLARARASI ADALET DİVANİ'NİN SOMALİ-KENYA KARARI HAKKINDA BAZI GÖZLEMLER

*Maritime Area Delimitation in the Indian Ocean: Some Observations on
the Somalia-Kenya Judgment of the International Court of Justice*

Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU*

ÖZET

Uluslararası Adalet Divanı'nın Somali ile Kenya arasındaki dava-
da verdiği 12 Ekim 2021 tarihli kararında, sınırlandırma hukuku açı-
sından üç husus öne çıkmıştır. İlki, sınırlandırmanın temel amacı ola-
rak hakça bir çözüm gereğini vurgulamasıdır. İkincisi, esas noktaların
seçiminde belirli noktaları göz ardı etmesidir. Üçüncüsü ise, üç aşama
yöntemini esas alırken bir ilgili şart olarak kesme etkisine ilişkin yap-
tığı değerlendirmelerdir. Bu bağlamda Divan, kesme etkisine maruz
kalacak sahilin içbükeyliğini tespit ederken daha geniş bir coğrafi
uzanımı esas almıştır. Bu uygulama, uluslararası yargı içtihadıyla

* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim
Üyesi, ugurbayil@cankaya.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-8601-7908.

Makale Geliş Tarihi: 28.12.2022

Makale Kabul Tarihi: 17.01.2023

⇒ Atıf Şekli: Uğur Bayıllıoğlu, "Hint Okyanusu'nda Deniz Alanları Sınırlandırması:
Uluslararası Adalet Divanı'nın Somali-Kenya Kararı Hakkında Bazı Gözlemler",
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18/1 (2023): 141-168.

⇒ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslan-
mıştır.

uyumlu olmakla beraber kesme etkisinin tespitinde belirleyici olacak şekilde sınırlandırmanın tarafı olmayan Tanzanya'nın sahillerinin içbükeyliğin tespitinde dikkate alınması, itirazlara konu olmuştur. Söz konusu kararın Türkiye açısından önemi, hem Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlığına yönelik tezler açısından hem de Afrika'daki balıkçılık ilişkileri açısından ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Hukuku, Kesme Etkisi, Esas Noktaların Tespiti, Sınırlandırmada Metodoloji, Üç Aşama Yöntemi.

ABSTRACT

In the 12 October 2021 dated judgment of the International Court of Justice on the case between Somalia and Kenya, three issues came to the fore in terms of delimitation law. The first one is the judgment emphasizes the need for an equitable solution as the main purpose of delimitation. The second is that it ignores certain points in the selection of base points. The third point is about the evaluation made on the cut-off effect as a relevant circumstance while taking the three-stage method as a basis. In this context, while determining the concavity of the coast that will be exposed to the cut-off effect, the Court has taken a wider geographical configuration as a basis. Although this practice is in line with the jurisprudence of the international judiciary, it has been the subject of objections that the coasts of Tanzania, which is not a party to delimitation, are taken into account in the determination of the concavity. The importance of the judgment for Turkey emerges both in terms of theses on the Eastern Mediterranean delimitation dispute and in terms of fisheries relations in Africa.

Key Words: Law of Maritime Delimitation, Cut-off Effect, Determining of Base Points, Delimitation Methodology, Three-Stage Methodology.

GİRİŞ

Uluslararası Adalet Divanı'nın incelediği Somali ile Kenya arasındaki sınırlandırma uyuşmazlığı, sınırlandırma hukukunun klasik kavram, kural ve yöntemlerinin pekiştirildiği bir kararın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Sahilleri bitişik olan söz konusu devletler arasındaki sınırlandırma açısından temel uyuşmazlık konusu, çizilecek sınırın istikametinin ortay hat esasında mı yoksa yatay enlem yöntemine göre mi belirleneceği üzerine düğümlenmiştir. Bu açıdan davada tarafların sınırlandırma hukukuna dayandırdıkları iddialar, Divan tarafından önemli tespit ve değerlendirmelere konu olmuştur.

Somali, Hint Okyanusu'nda, dış kıta sahanlığı da dâhil olmak üzere, Kenya ile arasındaki deniz alanlarının tek bir hat vasıtasıyla sınırlandırılması talebiyle 28 Ağustos 2014 tarihinde Divan'a başvuru yapmıştır.¹ Kenya ise yetki itirazında bulunmuş ve Divan öncelikle bu itirazı inceleyerek yetkili olduğu kararına varmıştır.² Divan, esasa ilişkin kararını da 12 Ekim 2021 günü vermiştir.³ Kararda Divan, karasularını ortay hat esasında, iç kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ile dış kıta sahanlığını ise geçici eşit uzaklık çizgisi üzerinde Kenya lehine ayarlama yapmak suretiyle sınırlandırmıştır.⁴

¹ Başvuru için bkz: Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 28 August 2014, Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), para, 36–37, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20140828-APP-01-00-EN.pdf>, (Erişim tarihi: 3.1.2022). Başvuru ve tarafların iddialarına ilişkin genel bilgi için bkz: Uğur Bayılloğlu, "Filistin Devleti'nin Deniz Alanı İddialarına İlişkin Hukuki Bir Değerlendirme", Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2021. s. 712–713. Ayrıca bkz: Nicholas A. Ioannides ve Constantinos Yiallourides, "A Commentary on the Dispute Concerning the Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v Kenya)", s. 1–2, <https://www.ejiltalk.org/a-commentary-on-the-dispute-concerning-the-maritime-delimitation-in-the-indian-ocean-somalia-v-kenya/>, (pdf) (Erişim tarihi: 3.1.2022).

² Karar metni için bkz: Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2017.

³ Karar metni için bkz: Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-00-EN.pdf> (Erişim tarihi: 3.1.2022).

⁴ Somalia v. Kenya, para, 214, (3–5).

Kararda aynı zamanda, zımni antlaşma ve Kenya tarafından icra edilen hidrokarbon faaliyetlerinin uluslararası hukuk karşısındaki durumu da gündeme gelmiş ve bu konular da çeşitli Divan tespitlerine mazhar olmuştur. Çalışmada ise temel olarak sınırlandırma uyumsuzluğunun esasını teşkil eden ve neticeye tesir eden üç konu üzerinde durulacaktır. İlki, esas noktaların seçimidir. Bu seçim, karasuları sınırlandırması ve devamında deniz yetki alanları sınırlandırması açısından istikamet tayininde oldukça önem arz etmektedir. Diğeri ise kararda yer alan, sınırlandırma kuralının hayata geçirilmesi için benimsenen yöntem ve bunun sınırlandırma kuralıyla irtibatının kurulması yönündeki tespitlerdir. Bu şekilde hakça sonuç amacı bir hukuki zorunluluk olarak ortaya konmuştur. Böylece hakça sonuca giden yoldaki etkenlerden biri olan ilgili şartlar gündeme gelmiştir. Zaten nihai olarak kesme etkisine yönelik değerlendirme, hattın istikametinde belirleyici olmuştur.

I. ESAS NOKTALARIN SEÇİMİ

Somali ve Kenya karasuları sınırlandırması açısından farklı esas noktalar ileri sürmüştür.⁵ Divan'a göre Somali'nin ileri sürdüğü ve Diua Damasciaca adacıklarında bulunan ilk iki esas nokta, ortay hattın yönü üzerinde önemli bir etki göstermekte ve hattı güneye doğru itmektedir. Ras Kaambooni'nin güney ucundaki üçüncü esas nokta ise ortay hat üzerinde önemli ölçüde güney yönünde itme etkisi göstermektedir.⁶ Hatta Divan, sınırlandırmanın başlangıç noktasının Somali yönünde, Somali tarafından kullanılanlardan farklı olan ve Kenya tarafından kullanılacak esas noktaların da hattın baştaki istikametini güneye doğru iteceği tespitini yapmıştır.⁷

Böylece iki devletin de ileri sürdüğü esas noktaları kabul etmiş ve bunları kendisi belirlemiştir. Divan, bu tespit için tarafların ileri sürmediği esas noktaları seçebileceğine ilişkin kendi içtihadına

⁵ Bkz: Somalia v. Kenya para, 110.

⁶ Somalia v. Kenya, para, 113.

⁷ Somalia v. Kenya, para,113.

atıf yapmıştır.⁸ Bu içtihadattan birisi olan Romanya-Ukrayna kararında Divan, sınırlandırma hattını belirlerken, tarafların karasuları için seçtikleri esas noktalardan sapabileceğini açıkça kabul etmiştir.⁹

Söz konusu kararda Divan, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge genişliğini ölçmek için esas nokta tespitiyle sınırlandırma amacıyla esas nokta tespitinin farklı olduğunu belirtmiştir. Divan'a göre ilk durumda, devlet, BMDHS düzenlemeleri çerçevesinde esas noktaları kendisi belirleyecektir. Fakat Divan bu noktada, Balıkçılık kararlarındaki, söz konusu tek taraflı tespitin, her zaman uluslararası bir yönü olduğu şeklindeki ünlü içtihadını hatırlatmıştır.¹⁰ Divan sınırlandırma açısından ise iki veya daha fazla devleti ilgilendiren deniz alanlarının sınırlandırılmasında esas noktaların seçiminin taraflara bırakamayacağını vurgulamıştır. Zira Divan'a göre sınırlandırmada ilgili sahillerin fiziki coğrafyası referans alınarak esas noktalar seçilmelidir.¹¹ Bu tespitlerden çıkan sonuç, demek ki deniz alanlarının çakışması durumunda esas noktaların seçimi de sınırlandırmaya dairedir.

Somali-Kenya kararında Divan, esas noktaları kendisi belirlemek için öncelikle, ileri sürülen küçük deniz yapıları üzerine esas nokta yerleştirilmesi halinde bunun, ortay hattın seyri üzerinde, bu yapıların boyutlarıyla orantısız bir etkiye neden olacağını ve genel sahil coğrafyasını etkileyeceğini belirtmiştir.¹² Buna göre Divan, boyutlarına kıyasla ortay hattın istikameti üzerinde orantısız bir etkiye neden olacak küçük ve kurak Diua Damasciaca adacıklarına esas nokta yerleştirmedeği gibi benzer gerekçelerle Ras Kaambooni'nin güney ucunda bir cezir yüksekliği üzerinde de esas nokta seçmemiştir. Hatta Divan, Ras Kaambooni Yarımadası'nı, kara hududunun nihayetinde Somali'nin nispeten düz sahil şeridini bozan küçük bir çıkıntı olarak nitelemiştir. Söz konusu gerekçelerle Divan, ortay hattın çizimi için

⁸ Bkz: Somalia v. Kenya, para, 111.

⁹ Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, ICJ Reports, 2009, para, 117.

¹⁰ Romania v. Ukraine, para, 137.

¹¹ Romania v. Ukraine, para, 137.

¹² Somalia v. Kenya, para, 113.

gereken esas noktaları, yalnızca tarafların anakara sahilleri üzerine yerleştirmiştir.¹³

Görüldüğü gibi Divan karasuları sınırlandırmasında bazı adacık ve cezir yüksekliklerini esas nokta olarak dikkate almamıştır. Bu uygulaması için de önceki içtihadı referans göstererek, dayanak olarak kullanmıştır.¹⁴ Divan'ın atf yaptığı kararlardan ikisinde doğrudan adaların karasuları sınırlandırmasına etkisine yönelik hüküm tesis edilmiştir. Bunlardan ilki olan, Katar-Bahreyn kararında Divan, Katar Yarımadası ile Bahreyn'in ana adası arasında yarı yolda konumlanmış Qit at Jaradah Adası'nı, oldukça ufak, meskûn olmayan ve bitki örtüsünden mahrum bir ada olarak değerlendirmiştir. Söz konusu adanın sınırlandırma hattının çiziminde esas nokta olarak dikkate alınmasının önemsiz bir yapıya orantısız bir etki verilmesi anlamına geleceğini vurgulayan Divan, bu durumu özel şart olarak değerlendirerek sınırlandırma çizimini adanın hemen doğusundan geçirmiştir.¹⁵

Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi Bangladeş-Mynmar kararında ise içtihadta, adalara karasuları sınırlandırılmasında tam etki-den daha az etki verilmesi yönünde emsaller bulunmakla birlikte, bu tür muameleye tabi olan adaların genellikle önemsiz yapılar olduğunu, Divan'ın, Katar-Bahreyn kararındaki Qit at Jaradah Adası uygulamasına atf yapmak suretiyle belirtmiştir.¹⁶ Mahkeme, St. Martin Adası'nın, büyüklüğü ve nüfusu ile ekonomik ve diğer faaliyetlerin kapsamı itibariyle önemli bir yapı teşkil ettiği gerekçesiyle karasuları sınırlandırmasında BMDHS'nin 15. maddesi çerçevesinde özel şart olarak değerlendirilmesini veya tam etki tanınmamasını gerektiren

¹³ Somalia v. Kenya, para, 114.

¹⁴ Bkz: Somalia v. Kenya, para, 111.

¹⁵ Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 2001, para, 219. Divan'ın Qit at Jaradah Adası'na ilişkin diğer tespitleri ve değerlendirmeler için bkz: Uğur Bayillioğlu, Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırması, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011), s. 202-204.

¹⁶ Delimitation of the maritime boundary in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar), Judgment, ITLOS Reports 2012, para, 151.

bir durum bulunmadığını belirtmiştir.¹⁷ Böylece Ada'ya karasuları sınırlandırmasında tam etki verilmiş ve bu etki, 12 millik dış sınıra kadar yayılmıştır.¹⁸

Bangladeş-Mynmar kararındaki uygulamaya karşın, Somali-Kenya kararında atıf yapılan ve dayanak alınan Divan içtihadı, teorik düzeyde bu nevi bir kabulün göstergesidir. Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı kararında; adacık, kaya ve küçük sahil çıkıntılarının orantısız etkisinin ortadan kaldırılması gereği Divan tarafından vurgulanmıştır.¹⁹ Libya-Malta kararında da Divan, bu tespitine atıf yaparak, bir eşit uzaklık çizgisinin hakkaniyete uygunluğunun, belirli adacık, kaya ve küçük sahil çıkıntılarının orantısız etkisinin bertaraf edilmesi için önlem alınıp alınmadığına bağlı olduğunu vurgulamıştır.²⁰ Buna dayanarak da taraflar arasındaki geçici eşit uzaklık çizginin hesaplanmasında Malta'ya ait meskûn olmayan ve Malta Adası'nın hemen güneyinde konumlanmış Filfla Adası'nın dikkate alınmamasını hakça bulmuş, böylece söz konusu adayı esas nokta olarak dikkate almamıştır.²¹

Her ne kadar bunlar kıta sahanlığı sınırlandırması için yapılan tespitler olsa da hem teorik düzeyde adaların karasuları sınırlandırmasında esas nokta olarak dikkate alınmayabileceğine yönelik bir kabul teşkil eder hem de sonradan Divan'ın Katar-Bahreyn kararındaki atfıyla karasuları için de geçerli kılınmıştır. Somali-Kenya kararındaki tespit ve uygulama da bu içtihadı pekiştirmiştir.

¹⁷ Bangladesh/Myanmar, para, 151-152.

¹⁸ Bangladesh/Myanmar, para, 168-169. Fakat Mahkeme, Mynmar sahilini kapatmaması ve sınırlandırma hattı üzerinde haksız bozma etkisi yaratmaması için St. Martin Adası'nı, münhasır ekonomik bölge ile kıta sahanlığı sınırlandırmasında esas nokta olarak dikkate almamıştır. Bangladesh/Myanmar, para, 265. Mahkeme'nin diğer tespitleri ve değerlendirmeler için bkz: Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosta Rika-Nikaragua Kararında Adalar Hakkındaki Tespitlerine İlişkin Bazı Gözlemler", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 2018, s. 124-125.

¹⁹ North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969, para, 57.

²⁰ Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriye/Malta), Judgment, I.C.J. Reports 1985, para, 64.

²¹ Libyan Arab Jamahiriye/Malta, para, 64 ve 72-73.

Somali-Kenya kararında Divan, her ne kadar karasuları sınırlanmasında ortay hat uyguladıysa da bazı adacık ve cezir yüksekliklerini esas nokta olarak dikkate almayarak aslında, katı bir ortay hattan Kenya lehine sapmıştır. Fakat bu, BMDHS'nin 15. maddesi anlamında teknik olarak ortay hat yöntemini uygulamama veya ortay hattan sapma değildir. Zira doğrudan söz konusu maddedeki özel şartlar argümanına dayandırılmamıştır. Ayrıca buradaki esas nokta seçimi de zaten geçici ortay hattın oluşturulması için yapılmıştır. Yine de şurası açıktır; ortay hattın oluşturulması için bazı küçük adaların bozma etkisi gibi nedenlerle esas nokta olarak nazara alınmaması,²² hakça bir sonuç doğurmaya yöneliktir. Böylece Divan, hakça sonuç zorunluluğunu karasuları için de gözetmiştir.²³

II. SINIRLANDIRMA METODOLOJİSİ ÜZERİNDEKİ TESPİTLER

Divan kararında değinilmesi gereken bir diğer husus, sınırlandırma kuralı ile metodoloji arasında kurduğu bağa ilişkindir.

Divan öncelikle, gerek Somali'nin gerek Kenya'nın BMDHS'ye taraf bulunması nedeniyle meselenin BMDHS hükümleri çerçevesinde çözüleceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, Divan'a göre karasuları sınırlandırılması için Sözleşme'nin 15., münhasır ekonomik bölge ile kıta sahanlığı sınırlandırması için de 74. ve 83. maddeleri uygulanacaktır.²⁴ Bu çerçevede önceki içtihadına atıf yaparak, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı sınırlandırmasının, antlaşmayla yapılacağını, uyumsuzluk halinde meselenin üçüncü taraf çözümüne arz edileceğini

²² Yargıç Yusuf, bireysel şerhinde, karasuları açısından esas nokta seçiminin BMDHS ve içtihadı aykırı olduğunu ileri sürmüş ve bunu esas itibarıyla, en düşük cezir hattının başlangıç noktası alınmaması ve taraflarca ileri sürülen esas noktaların göz ardı edilmesine bağlamıştır. Separate Opinion of Judge Yusuf, para, 3 ve 8 vd., <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-03-EN.pdf>. (Erişim tarihi: 3.1.2022).

²³ Sınırlandırmaya (geçici) eşit uzaklık çizgisiyle başlamak ve özel şartları istisna olarak kabul etmek şartıyla, hakça sonuç gereğini karasuları sınırlandırması için de arayan görüşler ve bu konudaki tartışmalar için bkz: Massimo Lando, "Judicial Uncertainties on Territorial Sea Delimitation under Article 15 of the United Nations Convention on the Law of the Sea", *International and Comparative Law Quarterly*, Volume: 66, July, 2017, 586-623.

²⁴ *Somalia v. Kenya*, para, 33, 48 ve 92.

ve fakat her halükarda, sınırlandırmanın tek taraflı bir işlemle yapılamayacağını belirtmiştir.²⁵ İctihatta da yer alan bu tespitler, aslında madde düzenlemelerinin lafız ve ruhunun ifadesi olup, temel anlayış ve felsefesini yansıtmaktadır. Fakat burada uluslararası yargıya arızın bir hukuki zorunluluk oluşturmadığı hususunun altı özellikle çizilme-lidir. Bunun nedeni; taraf devletlere, sınırlandırma uyumsuzluklarını BMDHS'nin XV. kısmında öngörülen zorunlu yargı mekanizması dışına çıkarma yetkisi veren Sözleşme'nin 298/1. maddesidir.

Divan, BMDHS'nin 74. ve 83. maddesi düzenlemelerinin, temelde ayniyet arz etmesi nedeniyle iki ayrı deniz alanını kendi özel hukuki rejimleri ile sınırlandıran tek bir deniz sınırının oluşturulmasına imkân tanıdığını belirtmiştir.²⁶ Burada Divan'ın kastettiği, tek bir hatla hem münhasır ekonomik bölge hem de kıta sahanlığı alanlarının sınırlandırılmasıdır; Divan'ın da zikrettiği gibi bu uygulamaya ilişkin çeşitli örnekler vardır. Şüphesiz burada tek bir hatla her iki deniz alanı sınırlandırılrsa da münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının sahildevlete verdiği yetkilerin kapsamının farklı olması, Divan'ın özel hukuki rejimlere vurgu yapmasına neden olmuştur.

Divan, söz konusu düzenlemelerin fazlasıyla soyut niteliğine de vurgu yapmıştır. Gerçekten de Divan'a göre söz konusu düzenlemeler genel nitelikleri nedeniyle uygulamaya yönelik yeterli bir kılavuzluk sağlamaktan uzaktır; lakin sınırlandırma faaliyetinin amacı, hakça bir çözüme ulaşmaktır.²⁷ Toluner'in altını çizdiği gibi bu düzenlemelerde, "sınırlandırmada uygulanması gereken ilkelerden çok, gerçekleştirilmesi gereken sonuca ağırlık verilmiş"tir.²⁸ Demek ki bu amaç doğrultusunda sınırlandırma yapılacaktır ve BMDHS'nin 74. ve 83. maddeleri, bu amaç doğrultusunda yorumlanacaktır. Divan böylece soyut ve genel kuralın amacının, hakça sonuca ulaşmak olduğu yönündeki sı-

²⁵ Somalia v. Kenya, para, 48-49.

²⁶ Somalia v. Kenya para, 120.

²⁷ Somalia v. Kenya para, 121.

²⁸ Sevin Toluner, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği), (İstanbul: Beta, Dördüncü Bası, 1996), s. 226.

nırlandırma hukukunun temel gereğini ayrıca ve açıkça ifade etmek suretiyle pekiştirmiştir.²⁹

Divan'ın bir diğer önemli tespiti, iki devletin deniz alanı sınırları konusunda özgür iradeleriyle akdettikleri bir anlaşmayı, hakça bir çözüme ulaşmış olmak şeklinde nitelendirmesidir.³⁰ Böylece Divan'ın, her iki maddede yer alan antlaşma müessesesiyle hakkaniyet ibaresi arasında bir bağ kurduğu görülmektedir.

Divan, BMDHS'nin 74. ve 83. maddelerini değerlendirirken üzerine düşen yükümlülüğü de vurgulamıştır. Gerçekten de Divan'a göre tarafların uyuşmazlığı arz etmesi halinde, hakça bir çözüm bulmak kendi görevi olacaktır; zaten bu görevin ifası için tedricen bir sınırlandırma metodolojisi geliştirmiştir.³¹ Divan bu noktada Romanya-Ukrayna kararında sistematik hale getirdiği üç aşama yöntemine vurgu yapmıştır.³²

Romanya-Ukrayna kararında Divan'ın yaptığı tespite göre, ilk aşamada sahiller arasında geçici eşit uzaklık çizgisi çizilecektir. İkinci aşamada, hakça bir sonuca ulaşmak için geçici eşit uzaklık çizgisinin ayarlanması veya düzeltilmesini gerektiren ilgili şartlar bulunup bulunmadığı değerlendirilecektir. Üçüncü ve nihai aşamada ise orantılılık testi yapılacaktır. Burada, tarafların sahil uzunlukları arasındaki oran ile kendilerine verilen deniz yetki alanları arasında dikkat çekici bir orantısızlık olup olmadığı incelenecektir.³³ Söz konusu kararda Divan'ın da altını çizdiği gibi BMDHS'nin 74. ve 83. maddeleri gereği nihai sınırlandırma hattı, hakça bir çözümle sonuçlanacak şekilde uzanmalıdır.³⁴ Divan'ın Somali-Kenya kararında belirttiği gibi üç aşama yöntemi, her ne kadar BMDHS'de düzenlenmediği için zorunlu

²⁹ Kuralın evrimi ve uluslararası yargı kararlarındaki yorumlanma tarz ve şekli hakkında kronolojik ve ayrıntılı bilgi ve gözlemler için bkz: Yücel Acer, Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları, (İstanbul: SETA Kitapları, 2021), s. 67-83.

³⁰ Somalia v. Kenya, para, 121.

³¹ Somalia v. Kenya para, 121-122.

³² Somalia v. Kenya para, 122.

³³ Bkz: Romania v. Ukraine, para, 115-122.

³⁴ Romania v. Ukraine, para, 120.

olmasa da Divan tarafından, Sözleşme'nin 74. ve 83. maddelerinin gerektirdiği şekilde, hakça bir çözüme ulaşma çabasının bir parçası olarak deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin içtihatla geliştirilmiştir.³⁵ Divan bu tespiti, Kenya'nın üç aşama yönteminin zorunlu olmadığı, hakça sonuç için somut uyuşmazlıkta yatay enlem yönteminin uygulanması gerektiği iddiası karşısında yapmıştır.³⁶ Divan önceki içtihadı atf yaparak üç aşama yönteminin, sahilin ortay hattın çizilmesine imkân vermemesi gibi durumlarda uygulanamayacağını, fakat somut uyuşmazlıkta böyle durumlar mevcut olmadığından, bu metodolojiyi kullanmaya yönelik olağan uygulamadan sapmayacağını belirtmiştir.³⁷

Divan, Kenya'nın ileri sürdüğü yatay enlem yönteminin de Somali sahili üzerinde çok ciddi bir kesme etkisi yaratacağı için hakça bir çözüm oluşturmadığını belirtmiştir.³⁸ Burada aslında davanın temel odağı olan, ilgili şartlar ve kesme etkisi müesseseleri gündeme gelmektedir. Bir ilgili şart olarak Divan'ın kesme etkisine ilişkin tespitleri aşağıdaki başlıkta incelenecektir. Şimdilik, üç aşama yöntemi ve ilgili şartlar açısından Divan'ın yaptığı tespit üzerinde durmak gerekir. Divan'a göre sınırlandırma sürecine öngörülebilirlik getiren üç aşama yöntemi, objektif ve coğrafi kriterlere dayanırken, aynı zamanda sınırlandırmanın hakkaniyete uygunluğunu etkileyen ilgili şartları da hesaba katmaktadır.³⁹ Divan böylece, hem ilgili şartların sınırlandırmanın nihai amacına yönelik etkisine hem de üç aşama yöntemi ile bu amacın arasındaki bağa vurgu yapmak suretiyle, sınırlandırma huku-

³⁵ Somalia v. Kenya, para, 128.

³⁶ Somalia v. Kenya, para, 127.

³⁷ Somalia v. Kenya, para, 129 ve 131.

³⁸ Somalia v. Kenya, para, 130.

³⁹ Somalia v. Kenya, para, 128. Üç aşama yönteminin öngörülebilirlik ve objektivite sağlamadığı yönündeki görüş ve değerlendirmeler için bkz: Fayokemi Olorundami, "Objectivity versus Subjectivity in the Context of the ICJ's Three-stage Methodology of Maritime Boundary Delimitation", International Journal of Marine and Coastal Law, Volume: 32, No: 1, 2017, s. 36-53.

Karasuları sınırlandırmasında, önce bir geçici eşit uzaklık çizgisi oluşturulması ardından, özel şartların dikkate alınarak bunun üzerinde ayarlama yapılması şeklinde teessüs eden iki aşama yönteminin uygulanması gerektiği ve bunun öngörülebilirlik sağladığı yönünde görüşler için bkz: Lando, s. 592 vd.

kunun temel ilke ve değerlendirme esaslarını ortaya koymuştur.⁴⁰ Gerçekten de hakkaniyet (hakça ilkeler), BMDHS'nin 74. ve 83. maddelerinde öngörülen ve sınırlandırmada esas alınacak temel ilkeleri oluşturur.⁴¹ Hakça ilkelere uygun bir sınırlandırma yapılması ve dolayısıyla hakça bir sonuç elde edilmesi için ilgili şartların değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu ilgili şartlar olarak uygulamada, coğrafi ve coğrafya dışı etkenler ileri sürülmektedir.⁴² Coğrafi etkenler açısından inceleme konusu davayla ilgili olarak kapatmama ilkesi ve kesme etkisi ön plana çıkmaktadır.

III. KESME ETKİSİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

Somut uyuşmazlıkta Divan'ın kesme etkisine ilişkin değerlendirmeleri, geçici eşit uzaklık çizgisinin oluşturulmasından sonra üç aşama yönteminin ikinci aşamasında yapılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi bu aşamada, hakça bir sonuca ulaşmak için söz konusu geçici hat üzerinde bir değişim gerektiren ilgili şart değerlendirmeleri yapılmaktadır.

Kenya'nın geçici eşit uzaklık çizgisinde düzeltme yapılması için ileri sürdüğü argümanlar arasında öne çıkan ve Divan'ın üzerinde önemle durup, söz konusu hat üzerinde ayarlama nedeni olarak gördüğü ilgili şart, kesme etkisidir.⁴³ Kesme etkisi, kesmeme veya kapatmama ilkesinin ihlalinin ifade eden bir olgudur. Söz konusu ilkenin

⁴⁰ Divan'ın üç aşama yöntemi hakkındaki bu tespitlerine atıf yapan Acer'e göre de "Böylelikle Divan hakça sonuç oluşturma gereğinin esas sınırlandırma kuralını yansıttığını ifade etmiştir". Acer, s. 82-83.

⁴¹ Toluner, s. 226-228.

⁴² Bkz: Malcolm D. Evans, *Relevant Circumstances and Maritime Delimitation*, (Oxford: Clarendon Press, 1989), s. 99 vd. Pazarıcı da söz konusu etkenleri, hakça ilkelerin unsurları olarak ifade etmektedir. Bkz: Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, 2003), s. 372-373.

⁴³ Kenya'nın diğer argümanları ve Divan'ın tespitleri için bkz: *Somalia v. Kenya*, para, 151-160.

unsurlarından birinin, bir devletin sahilinin “denize doğru projeksiyonunun mümkün olduğunca kesilmemesi” olduğu görülmektedir.⁴⁴

Kenya'nın kesme etkisi açısından ileri sürdüğü temel argüman, geçici eşit uzaklık çizgisinin sahil projeksiyonlarında azalmaya yol açan çok ciddi bir kesme etkisi yarattığı yönündedir. Kenya'ya göre bunu bertaraf etmek için bölgesel uygulamada tesadüf edilen yatay enlem yönteminin uygulanması gerekmektedir.⁴⁵

Somali'nin kesme etkisine ilişkin görüşü ise sahillerin; nispeten düz uzanımı ve dikkat çekici unsurlar içermemesi nedeniyle kesme etkisini doğuracak olağandışı veya anormal coğrafi koşullar barındırmadığı yönündedir. Ayrıca Somali, yatay enlem yöntemini esas alan ve Kenya'nın sıklıkla gündeme getirdiği Kenya ile Tanzanya arasında sınırlandırma yapan antlaşmaların, kendisini bağlamadığını ve somut davada herhangi bir etkisi olmadığını ileri sürmüştür.⁴⁶

Burada hem yatay enlem yönteminin daha iyi anlaşılması hem de bölgedeki bir uygulama için Kenya ile Tanzanya arasındaki sınırlandırma düzenlemesine kısaca değinmek gerekir. Bahse konu sınırlandırma antlaşması, yatay enlem yöntemini esas alan düzenlemeler içeren, temelinde 9 Temmuz 1976 tarihli antlaşma⁴⁷ yatan, 23 Haziran 2009 tarihli kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşmasıdır.⁴⁸ Yatay enlem, bitişik sahillerde söz konusu olan ve deniz alanlarının yan sınırlarını, kara hududunun bittiği noktadaki enlemleri takip ederek, söz konusu alanların dış sınırına kadar uzatan bir yöntemdir. Böylece kesme etkisinin bertarafı veya azaltılması

⁴⁴ Acer, 100. Yazar, ABD-Kanada davasında Divan'ın kapatmama ve kesmemeyi iki ayrı ilke olarak değerlendirdiğini, bugünse bu ikisinin kapatmama olarak tek bir ilkeyle ifade edildiğini belirtmiştir. Acer, s. 100.

⁴⁵ Somalia v. Kenya, para, 149-150 ve 161.

⁴⁶ Somalia v. Kenya, para, 148.

⁴⁷ Antlaşma metni için bkz: Andronico O. Adede, “Kenya-Tanzania Report Number 4-5”, içinde International Maritime Boundaries Volume I, ed. Jonathan I. Charney/Lewis M. Alexander, (Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 881-883.

⁴⁸ Antlaşma metni için bkz: Law of the Sea Bulletin, No: 70, New York, 2009, s. 54-57. https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletin/bulletinpdf/bulletin70e.pdf, (Erişim tarihi: 11.6.2021).

mümkün olabilir. İşte Kenya–Tanzanya antlaşması ile bu şekilde Kenya'nın açık denize erişimi mümkün olduğu kadar sağlanmışır.⁴⁹

Nitekim Divan da söz konusu antlaşmaların taraflar arasında hüküm ve netice doğuran niteliğine vurgu yapıp, bunların, tek başlarına Somali–Kenya sınırlandırmasını etkilemeyeceklerinin altını çizmiştir. Divan'a göre Kenya–Tanzanya deniz alanları sınırlandırmasından kaynaklanan bir kesme etkisi ilgili şart oluşturmamaktadır. Zira mevcut davada ele alınması gereken konu, ortay hattın, sahilin uzanımı neticesinde Kenya için bir kesme etkisi yaratıp yaratmadığıdır; yoksa Kenya–Tanzanya sınırlandırmasının sonucu değildir.⁵⁰ Görüldüğü gibi Divan, Kenya ile Tanzanya arasındaki düzenlemeleri somut davada belirleyici olmaktan çıkarmıştır. Fakat bu, sadece Kenya–Tanzanya deniz alanları sınırlandırması içindir. Zira aşağıda görüleceği gibi Tanzanya sahili de kesme etkisini tespitite Divan tarafından dikkate alınmıştır. Şu halde, Kenya–Tanzanya sınırı dikkate alınmamışken, bu sınırı oluşturan sahiller, ilgili şart değerlendirmesinde dikkate alınmıştır.

Kesme etkisi açısından Kenya'nın durumu, hem içbükey sahil uzanımı hem de sandviç etkisi nedeniyle çevrelenme açısından gündeme gelmektedir. Divan, öncelikle uluslararası yargı içtihadına atıf yaparak, içbükey uzanımına sahip sahillerde ortay hat kullanımının, kesme etkisi yaratabileceğini belirtmiştir. Sandviç etkisi ise sahilleri bitişik üç devletin bulunması halinde, ortadaki devletin maruz kalacağı açığa doğru artan kesme etkisidir. Bu etki, ortadaki devletin sahillerinin çevrelenmesi sonucunu doğuracaktır.⁵¹

Kenya sahillerinin, Somali ile Tanzanya sahilleri arasında kaldığı ve sandviç ve çevrelenme etkisine açık olduğu bir vakıadır. Burada

⁴⁹ Söz konusu antlaşmalar ve düzenlemeleri hakkında bilgi için bkz: Bayillioğlu, Filistin Devleti'nin, s. 711–712 ve eşlik eden dipnotlar.

⁵⁰ Somalia v. Kenya, para, 163. Lakin Divan, söz konusu antlaşmaların, münhasır ekonomik bölge ve iç kıta sahanlığında kesme etkisini hafiflettiği hususunu da ayrıca ve açıkça vurgulamaktan geri durmamıştır. Somalia v. Kenya, para, 169.

⁵¹ Divan'ın her iki duruma ilişkin değindiği kararlar için bkz: Somalia v. Kenya, para, 162, 164–167. Söz konusu kararlar ve Filistin Devleti'nin sahil şeridi hakkında değerlendirmeler için bkz: Bayillioğlu, Filistin Devleti'nin, s. 701 vd.

sorun, sahilin içbükey bir nitelik arz edip etmediğidir. Divan bu noktada, Kenya ve Somali sahillerinin içbükey bir nitelik arz etmediğini, fakat kesme etkisini tespit için yalnızca bu iki devletin sahil şeritlerini tecrit edilmiş bir şekilde değerlendirmenin dar bir yaklaşım teşkil edeceğini belirtmiştir.⁵² Dolayısıyla Divan, içbükeyliğin daha geniş bir coğrafi uzanım içinde değerlendirilmesini içeren içtihadındaki iki örnek durum üzerinde durmuştur. İlki diğer iki devletin sahilleri arasında konumlanan devletin durumudur. Bu, esas itibarıyla sandviç ve çevrelenme etkisini doğurmaktadır. Diğerisi ise yine bu etkiyi tespit için içbükey sahilin değerlendirildiği coğrafi alanı genişletme durumudur.⁵³

Divan, kesme etkisini tespit için hayati önem taşıyan bu yorumu, somut uyuşmazlığa da uygulamıştır. Divan, Somali, Kenya ve Tanzanya anakara sahilleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, söz konusu sahillerin içbükey bir nitelik arz ettiğini vurgulamış ve Hakemlik Mahkemesi'nin Gine ile Gine Bissau kararında yaptığı tespite atıf yapmıştır.⁵⁴ Söz konusu uyuşmazlıkta da eldekine benzer şekilde, içbükey sahiller ve sandviç etkisi tartışması bulunmaktadır. Hakemlik Mahkemesi'ne göre burada, Sierra Leone de dikkate alınırsa, içbükey bir sahil şeridi boyunca uzanan üç bitişik devlet mevcuttur. Bu durumda, ortay hat yönteminin bir diğer sakıncası, ortada bulunan devletin diğer ikisi tarafından çevrelenmesine ve dolayısıyla deniz alanlarını uluslararası hukukun müsaade ettiği kadar uzatamamasına yol açmasıdır. Derdest tahkimde Gine Bissau ile Sierra Leone arasında bulunan Gine'ye olabilecek olan da budur.⁵⁵ Hakemlik Mahkemesi, bölgedeki tüm sınırlandırmaları etkileyecek şekilde, Afrika kıtasının bu bölümünün genel coğrafi yapısı üzerinde durarak, meseleye bütüncül olarak yaklaşmıştır. Böylece Hakemlik Mahkemesi, her ne kadar Gine Bissau-Gine-Sierra Leone sahilleri içbükeyse de bunların

⁵² Somalia v. Kenya, para, 164 ve 168.

⁵³ Bkz: Somalia v. Kenya, para, 165-167.

⁵⁴ Bkz: Somalia v. Kenya, para, 167-168. Hakemlik Mahkemesi'nin kararı için bkz: "Arbitration Tribunal for the Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau Award of 14 February 1985", International Legal Materials, Volume: 25, No: 2, 1986, s. 252-305.

⁵⁵ Guinea/Guinea-Bissau, para, 104.

bağlı bulunduğu Batı Afrika sahillerinin dışbükey bir nitelik arz ettiğini, sınırlandırmanın bu durum dikkate alınarak yapılması gerektiğini, bunun da hem yatay enlem yöntemini hem de ortay hattı dışladığını belirtmiştir.⁵⁶

İnceleme konusu uyumsuzlukta Divan; Somali, Kenya ve Tanzania anakara sahilleri bütün olarak birlikte ele alındığında, sahil şeridinin, Gine Bissau, Gine ve Sierra Leone sahil şeridinden bile daha fazla içbükey olduğunu belirtmiştir.⁵⁷ Yine Divan, mevcut kesme etkisinin, Somali'den Tanzania'ya uzanan sahil şeridinin yapısından kaynaklandığı tespitini yapmıştır.⁵⁸ Böylece, mezkûr içtihadı emsal gösterecek kesme etkisini tespit için içbükey sahilin değerlendirildiği coğrafi alanı geniş bir şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca bu bağlamda Divan, Kenya'nın Somali ve Tanzania sahilleri arasındaki konumu nedeniyle sandviç ve çevrenme etkisi kaynaklı maruz kalacağı kesme etkisinin altını çizmiştir.⁵⁹ Netice olarak da geçici eşit uzaklık çizgisinin, Kenya'nın sahil projeksiyonlarını kademeli olarak daralttığını ve deniz alanı haklarını önemli ölçüde azalttığını vurgulamıştır.⁶⁰

Şu halde Divan, bir kesme etkisinin varlığını kabul etmiştir. Bundan sonra tespit etmesi gereken, ortay hattın, kesme etkisi nedeniyle hakça bir sonuç doğurup doğurmayacağı, eğer doğurmuyorsa hakça bir sonuca ulaşmak için ortay hat üzerinde nasıl bir değişiklik yapılacağıdır. Bu noktada Divan, içtihadı atıf yaparak, geçici eşit uzaklık çizgisi üzerinde bir değişiklik yapılabilmesi için kesme etkisinin ciddi ve önemli olması gerektiğini vurguladıktan sonra; mevcut davadaki kesme etkisini, Kenya'nın potansiyel haklarının önemli ölçüde daral-

⁵⁶ Guinea/Guinea-Bissau, para, 108. Hakemlik Mahkemesi'nin bu tespitleri daha önceki bir çalışmamızdan kısmen alınmıştır. Bkz: Bayıllıoğlu, Filistin Devleti'nin, s. 705. Yine inceleme konusu kararda Divan'ın bu açıdan atıf yaptığı Kamerun-Nijerya kararındaki (Somalia v. Kenya, para, 164) tespitler için bkz: Bayıllıoğlu, Filistin Devleti'nin, s. 706. Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği kararındaki (Somalia v. Kenya, para, 165) tespitler için ayrıca bkz: Bayıllıoğlu, Filistin Devleti'nin, s. 701-702.

⁵⁷ Somalia v. Kenya, para, 168.

⁵⁸ Somalia v. Kenya, para, 169.

⁵⁹ Somalia v. Kenya, para, 168.

⁶⁰ Somalia v. Kenya, para, 169.

tilmasına yönelik bazı ayarlamaları haklı çıkaracak kadar ciddi olarak nitelemiştir.⁶¹

Bu nitelemeden sonra Divan, geçici eşit uzaklık çizgisinin ayarlanması için içtihatla geliştirilen bir standardın varlığını tespit etmiştir.⁶² Bu standart, sınırlandırmada hakça bir çözüme ulaşılması için tarafların sahillerinin makul ve karşılıklı olarak dengeli bir şekilde etki üretmesini gerektirmektedir.⁶³

Fakat inceleme konusu kararda Divan, bu standardın yanında, yine içtihatla geliştirilmiş olan coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi ilkesine de vurgu yapmıştır.⁶⁴ Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin Gana-Fildişi Sahili kararındaki tespitleri, hem ilkenin anlam ve sonucunu veciz bir şekilde betimlemekte hem de ilkeye ilişkin içtihatla yapılan değerlendirmeleri muntazaman ortaya sermektedir.⁶⁵ Mahkeme içtihadın, hangi şartların ilgili olarak değerlendirilebileceğini geliştirdiği gibi aynı zamanda, geçici eşit uzaklık çizgisi üzerindeki ayarlamaların amaç ve sınırını da tayin ettiğini belirtmiş ve coğrafyanın üstünlüğü ilkesini ön plana çıkaran ve coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi gerektiğini bildiren içtihadı atıf yapmıştır.⁶⁶ Burada ilkenin anlamı açısından Mahkeme'nin de altını çizdiği husus; sınırlandırmanın, coğrafyayı tamamen yeniden şekillendirmemesi ve doğanın yarattığı eşitsizlikleri telafi etmemesi gereğidir.⁶⁷ Mahkeme'nin

⁶¹ Somalia v. Kenya, para, 170-171.

⁶² Somalia v. Kenya, para, 172.

⁶³ Romania v. Ukraine, para, 201. Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment, I.C.J. Reports 2012, para 215. Bu tespit açısından Divan, Kenya-Somali kararında, Romanya-Ukrayna kararına atıf yapmamış, sadece Nikaragua-Kolombiya kararına yapmıştır. Nikaragua-Kolombiya kararında ise Romanya-Ukrayna kararına atıf yapmıştır.

⁶⁴ Libyan Arab Jamahiriye/Malta, para, 46'dan nakleden, Somalia-Kenya, para, 172.

⁶⁵ Delimitation of the Maritime Boundary in the Atlantic Ocean (Ghana/Côte D'ivoire), Judgment, ITLOS Reports 2017.

⁶⁶ Ghana/Côte D'ivoire, para, 409.

⁶⁷ Ghana/Côte D'ivoire, para, 409.

bu tespiti, ilgili şartların da bir sınırı olduğunu ve bunun da coğrafya olduğunu ortaya koyar.⁶⁸

Şu halde, sınırlandırmada hakça bir çözüme ulaşılması için tarafların sahilleri makul ve karşılıklı olarak dengeli bir şekilde etki üretecek ve fakat bu etki, coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi sonucunu doğurmayacaktır. Görüldüğü gibi ortada hassas bir denge bulunmaktadır. Bu denge, hem soyut olarak ilkeler düzeyinde geçerlidir hem de soyut ilkelerin somut olaya uygulanması esnasında, yetkili organca gözetilecektir. Nitekim Divan, ortay hat üzerindeki bir ayarlanmanın Somali için makul olmayan bir sonuç üretmemesi gereğini belirtmek suretiyle söz konusu dengenin soyut düzeyde altını çizmiş ve bunun ancak somut olay temelinde yapılması gerektiğini vurgulayarak, sınırlandırma hukukunun gereği olan dengenin somutlaştırılması görevini ifaya başlamıştır.⁶⁹

Bunun için Divan, geçici eşitlik uzaklık çizgisinin ayarlanması konusunda sihirli bir formülün bulunmadığı yönündeki içtihadta yer alan tespite atıf yapmış ve bu ayarlanmanın, hakça bir çözüme ulaşmak için ilgili şartlar çerçevesinde genel olarak yapılan değerlendirmenin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır.⁷⁰ Böylece ortada bir takdir yetkisi bulunduğunu ve bunu da yukarıda belirtilen standart, çerçeve ve denge içinde kullanacağını vurgulamış olmaktadır.

Nitekim Divan, somut davada kesme etkisini azaltmak için geçici eşit uzaklık çizgisi üzerinde ayarlama yapılmasının makul olduğu kanaatini bir kez daha ifade ettikten ve dolayısıyla içtihadı dayandırdığı standardın sağlandığını ortaya koyduktan sonra, bu standart içinde olarak değerlendirdiği (ve takdir ettiği) bir nispette, geçici eşit uzaklık

⁶⁸ Mahkeme'nin bu tespitleri daha önceki bir çalışmamızdan kısmen alınmıştır. Bkz: Uğur Bayillioğlu, Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), s. 104.

⁶⁹ Somalia v. Kenya, para, 172-173.

⁷⁰ Somalia v. Kenya, para, 173.

çizgisini, Kenya lehine kuzeye kaydırmıştır.⁷¹ Divan aynı hattın, dış kıta sahanlığına uzatılmasına da hükmetmiştir.⁷²

Görüldüğü gibi üç aşama yöntemi gereğince ilk aşamada çizilen geçici eşit uzaklık çizgisi, ikinci aşamada kesme etkisi nedeniyle Kenya lehine düzeltilmiştir. Nihai aşama olan üçüncü aşamada ise orantılılık testi yapılacaktır. Bu, tarafların sahil uzunlukları arasındaki oran ile kendilerine verilen deniz yetki alanları arasında dikkat çekici bir orantısızlık olup olmadığının incelenmesidir.⁷³ Bu inceleme faaliyetinde, sahil uzunlukları arasında bir uyumsuzluk bulunup bulunmadığı değerlendirme konusu yapılmaktadır. Divan Romanya-Ukrayna kararında, içtihadın, "sahil uzunluklarındaki hangi uyumsuzluğun, sınırlandırma hattının haksız olduğu ve hala düzeltme gerektiren dikkat çekici bir orantısızlık teşkil edeceği konusunda yıllar içinde farklı sonuçlar çıkardığını" belirtmiş ve bu konudaki takdir yetkisinin, bölgenin genel coğrafyasını gözetmek suretiyle Divan'a ait olduğunu vurgulamıştır.⁷⁴ Demek ki dikkat çekici orantısızlığın takdiri de hakça sonuç temel amacı çerçevesinde, yetkili organa ait olacaktır. İnceleme konusu davada Divan'ın takdiri, büyük bir orantısızlık olmadığı yönünde tecelli etmiştir.⁷⁵

IV. BİREYSEL ŞERHLERDE KESME ETKİSİ

Çoğunluk kararına çeşitli yönlerden katılmayan yargıçların bireysel şerhlerine bakılınca, temel itiraz maddesinin, kesme etkisi ve

⁷¹ Somalia v. Kenya, para, 173. Ayarlanmış hattın, harita üzerinde gösterimi için bkz: Somalia v. Kenya, s. 63.

⁷² Somalia v. Kenya, para, 195-196. Fakat dış kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesi tartışma doğurmuş ve yargıçların itirazlarına konu olmuştur. Bu itirazlar, Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'nun tavsiye kararı vermemesi nedeniyle dış kıta sahanlığı üzerinde tarafların henüz hak sahipliği tesis etmediği noktasına düşümlenmiştir. Bkz: Ioannides ve Yiallourides, s. 5-6. Acer, Divan'ın bu uygulamasını, hak sahipliği ile sınırlandırmayı birbirinden ayırmak olarak değerlendirmiştir. Acer, s. 55.

⁷³ Söz konusu değerlendirmeyi yapan içtihat örnekleri için bkz: Ghana/Côte D'ivoire, para, 533.

⁷⁴ Romania v. Ukraine, para, 213.

⁷⁵ Somalia v. Kenya, para, 176. Divan'ın orantısızlığa ilişkin tespitleri için bkz: Acer, s. 279 ve 296.

içbükey sahilin değerlendirme ölçü ve tarzına yönelik olduğu görülmektedir. Gerçekten de Yargıç Robinson'ın, Divan'ın kesme etkisine ilişkin tespitlerine karşı ilk itirazı, söz konusu etkinin, ciddi ve önemli olmadığı noktasındadır.⁷⁶ Robinson'a göre, ortay hat, içe doğru oldukça hafif bir kavis çizen Kenya sahil şeridinin, deniz alanlarına maksimum erişimini ciddi ve önemli ölçüde kesmemektedir. Bunun hukuki sonucu da ortay hatta hafif bir ayarlama veya herhangi bir ayarlama yapılmaması şeklinde tezahür etmelidir.⁷⁷ Yargıç Yusuf da, "ciddi" ve "kesme" kelimelerinin gramatik yorumu çerçevesinde benzer bir görüş ifade etmiş,⁷⁸ açıkça Somali ile Kenya arasındaki katı bir ortay hattın, sahillerin aynı genel yönde denize doğru projeksiyon göstermesine izin verdiğini, Kenya'nın potansiyel haklarını engellemediğini ve dolayısıyla kesme etkisi ve bir çevrelenme durumu yaratmadığını vurgulamıştır.⁷⁹

Somut olayda kesme etkisinin ciddi olmadığını vurgulayan bu iki görüş, buna paralel olarak içbükeyliğin daha geniş bir coğrafi uzanım içinde değerlendirilmesine de itiraz içermiştir. Bu itiraz, ilgili sahiller ve taraflar bağlamında ortaya çıkmıştır.⁸⁰ İtirazın iki temel gerekçe üzerine bina edildiği görülmektedir. İlki, Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davasındaki durumun aksine, somut davada, Tanzanya'nın sınırlandırmaya taraf olmamasıdır. Diğeri ise Kamerun-Nijerya davasında öngörülen, genel coğrafyanın sınırlandırılacak alanla ilgili olması gereğinin göz ardı edildiği noktasındadır.⁸¹

Görüldüğü gibi söz konusu şerhlerde, kesme etkisi değerlendirmesinin bir sınırı olduğu içtihatla yer alan iki karar dayanak alınarak açıklanmak istenmiştir. Fakat her durum, şerhlerde atıf yapılan karar-

⁷⁶ Individual Opinion, Partly Concurring and Partly Dissenting, of Judge Robinson, para, 22–28, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-05-EN.pdf>. (Erişim tarihi: 3.1.2022).

⁷⁷ Individual Opinion, Partly Concurring and Partly Dissenting, of Judge Robinson, para, 29.

⁷⁸ Separate Opinion of Judge Yusuf, para, 37–39, 46.

⁷⁹ Separate Opinion of Judge Yusuf, para, 37 ve 46.

⁸⁰ Ioannides/Yiallourides, s. 4.

⁸¹ Individual Opinion, Partly Concurring and Partly Dissenting, of Judge Robinson, para, 30–33; Separate Opinion of Judge Yusuf, para, 29–30.

lardaki durumlara benzemeyebilir, farklı durumlar için yeni bir içtihat ortaya koymak gerekebilir. Burada sorun, kesme etkisi değerlendirmesinin sınırının ne olduğunu tespit etmektir. Yukarıda da belirtildiği gibi inceleme konusu kararda Divan, standart olarak bir denge gereğine dikkat çekmiş ve coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi ilkesine atıf yapmıştır. Böylece keyfi değil, bir sınır dâhilinde kesme etkisine hükmettiğini göstermiştir.

Şu halde kesme etkisi değerlendirmesine getirilen sınırlama, şerhlerde öngörüldüğü gibi içtihadın somut olay temelinde birbirine benzeyen yönlerinden değil, yine içtihadın bir ürünü olan coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi ilkesinden kaynaklanmaktadır. Zira bu, somut olay temelinde değerlendirmeye tabi tutulacak soyut bir ilkeyken; şerhlerde atıf yapılan durumlar, sadece somut birer olayın akislerinden ibarettir. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin Bangladeş-Myanmar kararında da altını çizdiği gibi her somut olay eşsizdir ve spesifik bir muameleyi gerektirir; temel amaç ise hakça bir çözüme ulaşmaktır.⁸² Dolayısıyla inceleme konusu davadaki coğrafi durumun, önceki davalara tam olarak benzememesi, bu eşsizliğin sonucudur. Eğer ortada böyle bir eşsizlik varsa, hakça bir çözüm zorunluluğu, bu eşsizlik için geçerli olmayacak mıdır? Aksi kabul geçerli olsaydı içtihadın yerinde sayması hiç gelişmemesi gerekirdi. Şüphesiz bu, sınırlandırma hukukunun gelişiminde uluslararası yargı içtihadına atfedilen, “genel bir sınırlandırma kuralının içeriğinin tespiti” ve “somutlaştırılması” şeklindeki işlev ve hukuki değere⁸³ uygun olmazdı. Demek ki artık hakça bir çözüme ulaşmak için bu (eşsiz) coğrafi duruma uygulanan yeni bir içtihat vardır. Binaenaleyh, Divan kararının diğerleri

⁸² Bangladesh/Myanmar, para, 317. Mahkeme, daha önceki bir çalışmamızda da kullanılan bu tespiti, St. Martin Adası'nın etkisini incelerken, genel olarak adaların durumu için yapmıştır. Bkz: Bayilloğlu, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosta Rika-Nikaragua Kararında, s. 123 ve 126-127. Bu tespit, adalar yanında, tüm diğer ilgili şartlar için de geçerli olduğu sonucu, izahtan varestedir.

⁸³ Acer, s. 32-41.

yanında, bu açıdan da “içtihadın tutarlılığı ve istikrarı konusunda endişeler doğurduğu”⁸⁴ yönündeki eleştiriye katılmıyoruz.⁸⁵

SONUÇ

Divan’ın kararda yaptığı tespit ve değerlendirmeler, aslında sınırlandırma hukukunun bir özeti niteliğindedir. Gerçekten de Divan’ın kararda ulaştığı sonuç, somut davada bir ilgili şart olarak kesme etkisinin mevcut olduğu, bu etkinin, hakça bir sonuç için bertaraf edilmesi gerektiği, lakin bu bertaraf ameliyesinin, coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi sonucunu doğurmaması gerektiği şeklindedir.

Somut olayda ulaşılan bu sonuç, esas itibariyle sınırlandırma hukukuna ilişkin, uluslararası yargı içtihadındaki genel yaklaşımları teyit etmiştir. Buna göre; sınırlandırmada ortay hat zorunlu değildir; amaç hakça sonuçtur. Bu sonuç için üç aşama yöntemi elverişlidir. İlgili şart değerlendirmeleri hakça sonuca ulaşmak için temel verileri sunmaktadır. Sınırlandırma hukukuna ilişkin bu genel değerlendirmeler, somut davada özellikle kesme etkisi açısından yansımalarını bulmuştur.

Kesme etkisi açısından ulaşılan sonuç, bir ilgili şart olarak kesme etkisinin oldukça önemli olduğu ve her iki sahil açısından da gözetileceğidir. Bir başka ifadeyle, bir sahil açısından kesme etkisi bertaraf edilirken diğer bir sahil aleyhine bu etki yaratılmamalıdır. Bu bir denge ifadesi olup, coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi ilkesi ile de bağlantılıdır. Kesme etkisine ilişkin bir diğer önemli uygulama, kesme etkisine maruz kalacak sahilin içbükeyliğini tespit ederken ortaya çıkmıştır. Divan bu noktada içbükeyliğin daha geniş bir coğrafi uza-

⁸⁴ Ioannides/Yiallourides, s. 7.

⁸⁵ Şu hususu vurgulamamak eksiklik oluşturacaktır ki Divan kararlarında, ilgili şart tespitinden sonraki uygulamaya yönelik genel bir gerekçesizlik veya eksik gerekçe sorunu mevcuttur. Lakin burada üzerinde durduğumuz konu, ilgili şartın tespiti ki Divan burada kesme etkisini (ilgili şartı) gerekçelendirmiştir. Adalar açısından, ilgili şart tespitinden sonraki uygulamaya ilişkin gerekçe sorunuyla ilgili olarak bkz: Bkz: Bayilloğlu, Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosta Rika-Nikaragua Kararında, s. 125 vd.

nım içinde değerlendirilmesini içeren içtihadı dayanak almış, böylece sadece Somali ile Kenya sahillerini değil, Tanzania sahillerini de hesaba katarak hükmünü kurmuştur. Lakin bu uygulamanın coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi ilkesine uyumu ve önceki içtihadı uygunluğu tartışma konusu yapılmıştır. Aslında Divan bu açıdan genel yaklaşımı takip etmekle beraber, emsalsiz bir coğrafya için içtihadta bulunmayan yeni bir niteleme yapmıştır. Fakat bu, ilkeler düzeyinde değil, somut coğrafya temelinde gerçekleşmiştir. Demek ki Divan, kesme etkisi konusunda emsalsiz bir coğrafyaya yönelik yeni bir içtihat ortaya koymuştur. Bu içtihat, farklı coğrafyalardaki derdest ve gelecekte ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda, ilkeler düzeyinde emsal olarak görülecek ve gösterilecektir.

Şüphesiz Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlığı da bundan nasibini alacaktır. Doğu Akdeniz'de coğrafyanın inceleme konusu davadakinden oldukça farklı olduğu açıktır. Gerçekten de Doğu Akdeniz'de Somali-Kenya-Tanzanya gibi bitişiklik arz eden sahiller bulunmuyorsa da sahillerin konum ve uzanımı, öyle bir projeksiyon yaratmaktadır ki ortadaki sınırlandırılacak deniz alanının çevresinde neredeyse tam bir daire şeklini almaktadır. Bu da bir döngü yaratmakta ve kesme etkisini her bir sahildevlet için geçerli hale getirebilmektedir.

Kesme etkisini geniş bir coğrafyada yorumlayan ve eldeki kararda da takip edilen içtihat, Doğu Akdeniz'e ilişkin tezlerinde kesme etkisi önemli rol oynayan Türkiye için de özellikle dikkate şayandır.⁸⁶ Bu nedenle kesme etkisine ilişkin karardaki değerlendirmeler her ne kadar coğrafya farklı olsa da mutlaka takip edilmelidir. Zira kesme etkisinin geniş yorumlanması, muhtemel bir Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) sınırlandırmasında Türkiye'nin lehine ise de muhtemel bir Türkiye-Mısır sınırlandırması ile mevcut Türkiye-Libya Antlaşması açısından tersi bir değerlendirmeye konu olabilir. Şu halde kesme etkisi konusunun ileride Doğu Akdeniz'de en çok gündeme gelecek meselelerden biri olacağı ve inceleme konusu karardaki hüküm ve tespitlerle, bunları eleştiren bireysel şerhlerdeki

⁸⁶ Bkz: Bayilloğlu, Türkiye-Libya Antlaşması, s. 106-107.

değerlendirmelerin, taraflarının tezlerinde yer alacağı muhakkaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin tüm bu verileri analiz edip, kendi tezlerine uyarlamasında ve Yunanistan-GKRY ikilisi tarafından ileri sürülebilecek argümanlara karşı şimdiden hazırlık yapmasında fayda vardır.

Yine Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlığı açısından inceleme konusu karardaki bir diğer kayda değer husus, Divan'ın iki devletin yaptığı bir sınırlandırma antlaşmasını, hakça bir çözüme ulaşmak olarak kabul etmesidir. Böylece Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlığı açısından bakılınca, 27 Kasım 2019 tarihli Türkiye-Libya Antlaşması⁸⁷ bu anlamda her iki devlet arasında özgürce varılmış bir antlaşma olduğu için bu tespit çerçevesinde, hakça sayılır. Lakin aynı tespit, 8 Ağustos 2020 tarihli Mısır-Yunanistan sınırlandırma antlaşması⁸⁸ için de ileri sürebilir. Zira Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlığında mesele, üçüncü devletlerin varlığı ve çizilen sınırlardan etkilenmeleridir. Dolayısıyla, Türkiye-Libya Antlaşması'nı Yunanistan'ın protesto ederek hakça bulmadığını, Mısır-Yunanistan Antlaşması'nı ise Türkiye'nin protesto ederek hakça bulmadığını beyan etmesi karşısında, Divan'ın bu tespitini, sadece iki devleti etkileyen veya tüm sahildevletleri devletlerin akdettiği sınırlandırma antlaşmaları için anlamak gerekir. Şüphesiz bu yorum, Türkiye-Libya Antlaşması'nın sınırlandırma hukukuna uygunluğunu etkilememektedir.

Söz konusu uyuşmazlığın Türkiye ile bir diğer ilgisi de bölgedeki balıkçılık faaliyetlerine ilişkindir. Bu konuda Türkiye ile Somali arasında, balıkçılık ve kültür balıkçılığına ilişkin bir antlaşma akdedilmiştir.⁸⁹ Kenya'dan da gayriresmî de olsa benzer talepler geldiği yönünde haberler basına yansımıştır.⁹⁰ Yine Tarım ve Orman Bakanlığının de-

⁸⁷ Metin için bkz: Resmi Gazete, 7 Aralık 2019, Sayı: 30971, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>. (Erişim tarihi: 10.5.2022). Ayrıca bkz: Bayilloğlu, Türkiye-Libya Antlaşması, Ek I, s. 301-306.

⁸⁸ Metin için bkz: Bayilloğlu, Türkiye-Libya Antlaşması, Ek III, s. 311-315.

⁸⁹ Metin için bkz: Resmi Gazete, 27 Haziran 2018, Sayı: 30461, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-1.pdf>. (Erişim tarihi: 10.5.2022).

⁹⁰ "Türkiye bize balık tutmayı öğretsin", <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-bize-balik-tutmayi-ogretsin/884680>, (15.8.2017), (Erişim tarihi: 16.3.2022).

niz avcılığı ve su ürünleri politikaları konusundaki belgesinde, diğerleri yanında Somali ve Kenya'ya yönelik politikalara da ayrıca ve açıkça atıf yapılmıştır.⁹¹ Bu da Türkiye'nin bu devletlerle balıkçılık konusunda ilişkilerine devam edeceğinin ve yeni antlaşmalar yapabileceğinin göstergesidir. Ayrıca Türkiye ile Somali arasındaki antlaşmanın 1/2. maddesinde, Türk teknelerinin Somali makamlarından aldıkları lisansla avcılık izin ve imtiyazına sahip olacakları alan, Somali karasularına hasredilmiştir. Muhtemeldir ki Divan kararıyla yapılan sınırlandırmadan sonra bu yetki, Somali münhasır ekonomik bölgesine de teşmil edilebilir. Bahse konu ihtimalin gerçekleşmesi, Türk balıkçılık filosunu daha yüksek oranda bu bölgeye çekerek, Türk sahillerindeki avcılık baskısının azaltılmasına vesile olabilir ki bu da kararın Türkiye açısından bir doğrudan sonucu olarak değerlendirilebilir.

YAZAR BEYANI	
Mali Destek/Teşekkür Beyanı:	Bulunmamaktadır.
Yazarların Katkıları	Eserin tamamı yazar tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı:	Gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Acer, Yücel. Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları. İstanbul: SETA Kitapları, 2021.

⁹¹ "Su Ürünleri Sektör Politika Belgesi, 2019-2023", TAGEM, Ankara, 2019, s. 75, <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/Su%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202019-2023.pdf>, (Erişim tarihi: 16.3.2022).

- Adede, Andronico O., “Kenya–Tanzania Report Number 4–5”. İçinde International Maritime Boundaries Volume I, ed. Jonathan I. Charney/Lewis M. Alexander, s. 875–883. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
- Bayıllıoğlu, Uğur. Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırması. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- Bayıllıoğlu, Uğur. “Filistin Devleti’nin Deniz Alanı İddialarına İlişkin Hukuki Bir Değerlendirme”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2021. s. 677–731.
- Bayıllıoğlu, Uğur. “Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosta Rika–Nikaragua Kararında Adalar Hakkındaki Tespitlerine İlişkin Bazı Gözlemler”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 2018, s. 94–137.
- Bayıllıoğlu, Uğur. Türkiye–Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.
- Evans, Malcolm D. Relevant Circumstances and Maritime Delimitation. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- Ioannides, Nicholas A. ve Yiallourides, Constantinos. “A Commentary on the Dispute Concerning the Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v Kenya)”, <https://www.ejiltalk.org/a-commentary-on-the-dispute-concerning-the-maritime-delimitation-in-the-indian-ocean-somalia-v-kenya/>, (pdf) (Erişim tarihi: 3.1.2022). s. 1–7.
- Lando, Massimo. “Judicial Uncertainties on Territorial Sea Delimitation under Article 15 of the United Nations Convention on the Law of the Sea”, International and Comparative Law Quarterly, Volume: 66, July, 2017, 586–623.
- Olorundami, Fayokemi. “Objectivity versus Subjectivity in the Context of the ICJ’s Three-stage Methodology of Maritime Boundary Delimitation”, International Journal of Marine and Coastal Law, Volume: 32, No:1, 2017, s. 36–53.

- Pazarıcı, Hüseyin. Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap. Ankara: Turhan Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, 2003.
- Toluner, Sevin. Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği). İstanbul: Beta, Dördüncü Bası, 1996.

Mahkeme Kararları

- North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969.
- Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriye/Malta), Judgment, I.C.J. Reports 1985.
- “Arbitration Tribunal for the Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau Award of 14 February 1985”, International Legal Materials, Volume: 25, No: 2, 1986, s. 252-305.
- Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 2001.
- Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, ICJ Reports, 2009.
- Delimitation of the maritime boundary in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar), Judgment, ITLOS Reports 2012.
- Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment, I.C.J. Reports 2012.
- Delimitation of the Maritime Boundary in the Atlantic Ocean (Ghana/Côte D'ivoire), Judgment, ITLOS Reports 2017.
- Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2017.
- Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-00-EN.pdf> (Erişim tarihi: 3.1.2022).

İnternet Kaynakları

Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 28 August 2014, Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20140828-APP-01-00-EN.pdf>, (Erişim tarihi: 3.1.2022).

Separate Opinion of Judge Yusuf, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-03-EN.pdf>. (Erişim tarihi: 3.1.2022).

Individual Opinion, Partly Concurring and Partly Dissenting, of Judge Robinson, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/161/161-20211012-JUD-01-05-EN.pdf>. (Erişim tarihi: 3.1.2022).

Law of the Sea Bulletin, No: 70, New York, 2009. https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin70e.pdf, (Erişim tarihi: 11.6.2021).

“Su Ürünleri Sektör Politika Belgesi, 2019–2023”, TAGEM, Ankara, 2019. <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/Su%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202019-2023.pdf>, (Erişim tarihi: 16.3.2022).

“Türkiye bize balık tutmayı öğretsin”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-bize-balik-tutmayi-ogretsini/884680>, (15.8.2017), (Erişim tarihi: 16.3.2022).

Resmi Gazete, 27 Haziran 2018, Sayı: 30461, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180627-1.pdf>. (Erişim tarihi: 10.5.2022).

Resmi Gazete, 7 Aralık 2019, Sayı: 30971, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>. (Erişim tarihi: 10.5.2022).